
VI. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.221

Бабій А.Ю.,

асистент кафедри кримінально-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена актуальним питанням визначення найефективніших способів запобігання злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин в Україні.

Ключові слова: наркотики, наркозлочинність, загальносоціальне попередження злочинності, спеціально-кримінологічне запобігання наркозлочинності.

Стаття посвящена актуальним вопросам определения эффективных способов предупреждения преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств в Украине.

Ключевые слова: наркотики, наркопреступность, общесоциальное предупреждение преступности, специально-криминалогическое предупреждение наркопреступности.

The article is devoted to topical issues of identifying effective ways to prevent crimes in the sphere of drugtrafficking in Ukraine.

Keyword: drugs, drugscime, general crime prevention, special criminological prevention.

Постановка проблеми. В умовах формування правової держави актуальним є завдання вдосконалення механізму управління всіма сторонами життя суспільства. Існує нагальна

потреба подальшого розвитку демократичних засад життєдіяльності, в основі якої повинні бути, насамперед, удосконалення законодавства, зміцнення правопорядку, підвищення дисципліни й законності.

Питання наркоманії постало перед суспільством з прадавніх часів і ця хвороба призвела до великих втрат, а найголовніше до втрати молодих, енергійних, талановитих особистостей, у руках яких знаходиться майбутнє нашої держави. Боротьба з наркоманією наразі не втрачає своєї актуальності. На жаль, наркобізнес дедалі популяризується у сучасному українському суспільстві, а страждає від цього, у першу чергу, молодь. Адже подібний вид злочинності, що приносить надприбутки, не зважає на вік споживачів. Проте реальна ціна, яку має сплатити суспільство у майбутньому це знищений генофонд.

Стрімке зростання кількості наркоманів в Україні призводить до активного формування наркозлочинності, як однієї з основних ланок організованої злочинності. Удосконалюються професіоналізм і організованість злочинців у сфері незаконного обігу наркотиків. Цьому значною мірою сприяють тісні зв'язки вітчизняних та зарубіжних злочинних угруповань, що займаються збутом наркотичних засобів, близькість України до азіатських країн-виробників і європейського ринку збуту.

Сучасні технології дали новий поштовх не тільки законній торгівлі, але й злочинній діловій активності. Широкі зв'язки організованої злочинності полегшили їй встановлення контактів з партнерами з інших країн континентів. Нові банківські можливості полегшили реалізацію міжнародних злочинних операцій, а революція у сфері інформаційних технологій надала злочинним угрупованням доступ до нових засобів, які дозволили їм незаконно привласнювати мільйони та «відмивати» величезні доходи, одержані незаконним шляхом. Такий розвиток за останні роки дозволив організованим злочинним угрупованням озброїтися і об'єднати свої зусилля для обкрадання суспільства, що безумовно становить значну загрозу для усіх країн світу. Особливо небезпечною є тенденція до збільшення кількості споживачів наркотиків серед підлітків

та зростання їх криміналізації на тлі низької ефективності медичної допомоги наркохворим, вкрай обмеженого використання сучасних програм їх психосоціальної реабілітації та адаптації в суспільстві. Зростаючий попит на наркотики породжує їх пропозицію. До незаконного обігу наркотиків залучається дедалі більше осіб, які вбачають у ньому досить легкий і швидкий засіб збагачення. Серед них переважають непрацюючі особи у віці до 30 років, значний прошарок яких складають жінки та підлітки, що є соціально незахищеними верствами населення і все частіше використовуються наркоділками.

Аналіз дослідження даної проблеми. Проблеми запобігання наркозлочинності є предметом наукових досліджень вже не одне десятиріччя, зокрема серед вітчизняних та зарубіжних науковців варто виділити Л.М. Анісімова, Ю.В. Бауліна, Л.Ф. Дадерка, С.П. Дідківської, І.П. Лановенка, А.А. Музики, Ю.В. Олександрова, М.П. Селіванова, В.М. Смітєнка, Є.В. Фесенка, М.С. Хруппи та інших. Окремі кримінологічні аспекти протидії наркотичній злочинності знайшли відображення у працях А.О. Габіані, Е.Г. Гасанова, Я.І. Гілінського, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, О.Г. Кулика, В.І. Шакуна, Г.Й. Шнайдера, О.Ю. Шостко.

Метою статті є з'ясування кримінологічних особливостей наркозлочинності, виявлення сучасних тенденцій та особливостей, а також з'ясування ефективних заходів запобігання цим злочинам.

Виклад основного матеріалу. Наркоманію і наркотизм варто вважати своєрідною формою соціальної хвороби, але найжахливіше те, що вони виступають «фоновими» явищами по відношенню до злочинності, тобто сприяють їй, виступаючи умовами та причинами.

Наркоманія – це хворобливий фізичний і психічний стан, що є наслідком хронічної інтоксикації від зловживання наркотичними засобами, обумовленого багатьма соціально-медичними, соціально-економічними та соціально-психологічними чинниками. Як свідчать фахівці, повне викорінення наркоманії практично неможливе так само, як

неможливо повністю позбутися багатьох соціальних недуг, по типу алкоголізму та пияцтва. Системний підхід до будь-якого явища з метою з'ясування його природи та чинників, від яких залежить його поширення, а за потребою і запобіжний вплив стосовно нього, вимагає знання його історії, соціально-історичної зміни та обумовлення, співвідношення і взаємодії з умовами та способом життя, суспільними традиціями і потребами. Закономірності минулого дозволяють краще зрозуміти сучасне, передбачити тенденції його зміни у майбутньому. Викладене повною мірою стосується поширення наркотиків і перетворення цього процесу на соціальне явище наркотизму [8, с. 9]. Найдавніші відомості про вживання опію сягають V тисячоліття до народження Христа. У Персії зберігся опис отримання і вживання «соку з маку». У Давньому Єгипті опіумний мак також широко використовували ще 3,5 тис. років тому. На початку XVIII ст. у Китаї почали посилено вирощувати опійний мак. Ввезення опіуму до Китаю мало на меті не лише отримання величезних прибутків на ринку цієї країни, а й поширення опіопаління для ослаблення країни зсередини, що вело до перетворення Китаю у напівколонію західних країн.

Пізніше вживання опіуму було значною мірою замінено морфієм, який нібито за малих доз давав значний ефект, але не створював важкої звички та токсичних наслідків. Оскільки вживання згаданих наркотиків вело до розвитку наркоманії, стала проблема лікування і від неї. З цією метою у другій половині XIX ст. стали застосовувати та пропагувати як ліки кокаїн і героїн. Лише у 20-ті роки XX ст. було переконливо доведено, що наркоманію лікувати наркотиками марно та неприпустимо. Проте й до цього часу в явно комерційних цілях нав'язується думка, що це можливо, потрібно, мовляв, винайти лише наркотик з меншою наркозалежністю, яким, зокрема, оголошують метадон.

Перш ніж розглядати особливості кримінологічної характеристики сучасної злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків, варто розкрити понятійний апарат: наркозлочинність та незаконний обіг наркотичних засобів, наркобізнес. Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – це діяння з:

культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзит через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори [9, с.76].

З вищезазначеного поняття можна визначити основні ознаки незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а саме:

1) створення умов, що сприяють вступу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у незаконний обіг;

2) вчинення незаконних операцій з наркотиками, що обов'язково включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

3) сукупність недозволених чинним законодавством суспільно небезпечних діянь, що виражаються у культивуванні наркомістких рослин;

4) розробленні, виробництві, виготовленні, зберіганні, перевезенні, пересиланні, придбанні, збуті, ввезенні на територію України, вивезенні з території України, транзиту через територію України, використанні, знищенні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

5) одержання прибутку від незаконних операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами;

6) наявність сировинної бази (наркомістких рослин) або сталих зв'язків із джерелом придбання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;

7) наявність приміщення та інших технічних засобів для розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

8) чітка система незаконних дій з наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами;

9) транснаціональний характер щодо незаконних діянь із ввезення на територію України, вивезення, з території України,

транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

10) наявність корумпованих зв'язків у правоохоронних органах. Особливо вони потрібні для успішної контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [11].

Наступним видом злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, є наркобізнес. Прогресуюче зловживання наркотиками, різкий ріст цін на них, збільшення кількості злочинів, пов'язаних з наркотиками, створює сприятливі умови для появи злочинних угруповань, що здійснюють їх організований збут (наркобізнес).

Законодавчого визначення наркобізнесу поки не існує, втім, можна навести декілька вдалих. Отже, наркобізнес можна визначити, як: законну або незаконну економічну діяльність, що пов'язана з культивуванням, виробництвом і торгівлею наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами з метою отримання прибутку. Більш ширше це поняття інколи трактують також як обіг грошової маси і прибутку, вилучених у населення в обмін на незаконне розповсюдження, наркотиків.

Заходи по запобіганню наркозлочинності є різновидом запобігання злочинності загалом, яке підкорено загальним закономірностям та, разом з тим, має свої видові змістовні особливості, пов'язані головним чином із змістом детермінант, що зумовлюють вчинення злочинів у сфері наркообігу.

В структурі діяльності по запобіганню наркозлочинності, як і злочинності загалом, за ознакою цільового призначення виділяють: 1) цільові, або, як прийнято їх називати, спеціальні (спеціально-кримінологічні), що мають спеціальну мету запобігання злочинності; 2) загальносоціальні, здійснення яких спрямовується на вирішення інших соціальних проблем, але побічно (посередньо) має ефект і щодо запобігання злочинності (наркозлочинності).

До заходів загальносоціального напрямку запобігання наркозлочинності, як і злочинності загалом, належать:

а) заходи, що нецілеспрямовано, а посередньо роблять запобіжний вплив на причини й умови наркозлочинності;

б) заходи, що спрямовуються стосовно скорочення дії негативних соціальних явищ і процесів, які створюють підґрунтя для виникнення та формування причин і умов злочинності загалом, у тому числі певною мірою і причин та умов наркозлочинності [8, с. 120].

Безпосереднім об'єктом загальносоціальних заходів, віднесених до першого пункту, є причини і умови наркозлочинів. Варто приділити увагу групам чинників, стосовно яких можуть мати посередній запобіжний вплив загальносоціальні заходи. Насамперед, це соціально-економічні чинники, до яких відносять відсутність постійної роботи, заробітку, низький заробіток, що не забезпечує здійснення найважливіших потреб життєдіяльності тощо. Дія цих факторів, як правило, є довготривалою, а скорочення цих дій так само потребує здійснення тривалих заходів загальносоціального рівня: соціально-економічних, політичних, правових, соціально-культурних та інших. Вони здійснюються переважно на загальнодержавному рівні, частково — на галузевому та регіональному. Мають своїм завданням вирішення крупних суспільних проблем, наприклад забезпечення робочих місць, оплати праці, не нижчої від прожиткового мінімуму, на цій основі і підвищення добробуту населення, його можливостей отримати освіту, користуватися надбаннями культури, забезпечити охорону здоров'я, в тому числі отримувати медично-лікувальну допомогу тощо. Ці загальносоціальні заходи мають свій предметний об'єкт у вигляді чинників наркозлочинів. Одночасно вони чинять запобіжний вплив щодо соціальних передумов наркотизму та наркозлочинності, які створюють підґрунтя виникненню та дії чинників першої групи [10, с. 119]. Різновидом спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності, є запобіжні заходи спеціальної антинаркотичної спрямованості. Залежно від масштабу здійснення їх поділяють на загальні, які спеціально спрямовуються стосовно причин і умов наркозлочинів загалом або їх окремих видів, та індивідуальні щодо запобігання злочинів окремої особи або групи. Зупинимо увагу на спеціально-кримінологічних заходах, що мають загальний масштаб. Ці заходи спеціально спрямовуються на скорочення

незаконного обігу наркотиків, зловживання ними, усунення причин і умов вчинення злочинів, пов'язаних з наркотиками. Зазначені заходи здійснюються на загальнодержавному, регіональному та галузевому рівнях, стосовно всього або окремих категорій населення, передусім:

- 1) неповнолітніх та молоді;
- 2) пацієнтів медико-лікувальних наркологічних установ;
- 3) раніше засуджених після відбуття ними покарання та проходження протинаркоманійного лікування в установі виконання покарання, якщо таке було призначено;
- 4) засуджених, які нині перебувають в цих установах;
- 5) колективів за місцем навчання, роботи, проживання;
- 6) середовища, в якому поширено вживання наркотиків [8, с.121].

За своїм змістом спеціальні заходи загального масштабу можуть бути економічними, наприклад по фінансуванню або створенню матеріально-технічних умов діяльності наркологічних установ, підрозділів органів внутрішніх справ по боротьбі з незаконним обігом наркотиків. Ці заходи можуть мати спеціальну спрямованість, наприклад стосовно відкриття та підтримання діяльності наркологічного кабінету, встановлення квоти робочих місць для влаштування осіб з групи наркоманійного ризику та інше.

Серед організаційно-управлінських заходів значну роль відіграє правильно налагоджена взаємодія підрозділів органів внутрішніх справ, передусім дільничих інспекторів, працівників кримінального розшуку та кримінальної міліції у справах неповнолітніх у забезпеченні контролю за наркосередовищем, у тому числі в житловому секторі, трудових, навчальних колективах, розважальних установах, в першу чергу дискотеках, нічних клубах, казино [7, с. 76].

Серед спеціальних антинаркоманійних заходів загального масштабу слід також назвати культурно-просвітницькі, виховні, спрямовані на формування розуміння шкідливості вживання наркотиків, суспільної та особистої небезпечності наркотизму та наркозлочинності. В Україні давно нагромаджений досвід здійснення такого роду заходів у різних формах і різними засобами. Цей досвід слід поширювати та різноманітиту,

спрямовуючи його реалізацію у бік більшої предметності й результативності. Важливою складовою частиною всієї діяльності держави щодо стабільного, надійного функціонування суспільства і його безпечного існування є політика України у сфері контролю за наркотиками. Ця політика зумовлена усвідомленням особливої небезпеки загроз, які включає в себе й несе суспільству наявне і потенційне незаконне наркоспоживання та пов'язана з ним наркозлочинність. Нагальна потреба розробки й реалізація державної політики у сфері контролю за наркотиками в Україні зумовлена потребою вжиття рішучих, ефективних заходів проти поширення наркоманії та зростання пов'язаної з нею наркозлочинності, що вже набули глобального виміру і вважаються мало не найнебезпечнішими для суспільного розвитку.

Основний напрям боротьби з наркоманією в нашій країні це профілактика захворювання. Треба проводити боротьбу з наркоманами не лише там, де вони є, але і там, де можуть з'явитися. Профілактика – це складна система комплексних державних і суспільних, соціально-економічних і правових, методико-санітарних, психолого-педагогічних і психологічних заходів. За суттю вона являє комплекс заходів, направлених на забезпечення високого рівня здоров'я людей, їх творчого довголіття, усунення різних причин захворювань, поліпшення умов праці, побуту і відпочинку, охорону навколишнього середовища.

Висновки: Таким чином, з ціллю зупинення нещадного процесу наркотизації населення та діяльності представників наркобізнесу в нашій державі розроблений цілий комплекс заходів по запобіганню наркозлочинам. Загальносоціальні запобіжні заходи спрямовуються на вирішення корінних проблем суспільства, які створюють соціальні передумови кримінальної активності, впливають на формування причин і умов злочинності. Як правило, вони впроваджуються у формі загальнодержавних програм, особливе значення серед яких відводиться програмам соціально-економічного спрямування.

Спеціально-кримінологічні заходах спеціально спрямовуються на скорочення незаконного обігу наркотиків, зловживання ними, усунення причин і умов вчинення злочинів,

пов'язаних з наркотиками. Вони здійснюються на загальнодержавному, регіональному та галузевому рівнях, стосовно всього або окремих категорій населення і носять економічний, організаційно-управлінський та правовий характер. Особлива роль в рамках спеціального запобігання належить удосконаленню антинаркоманійного законодавства та організаційної інфраструктури в галузі запобігання та протидії незаконному наркообігу та наркозлочинності.

Факторами, що визначають особливу актуальність проблеми запобігання та протидії наркозлочинності з оглядом на умови життя в сучасній Україні, крім зазначених вище, є: судово-правова реформа в країні, що була активізована протягом останніх років, адміністративно-управлінська реформа, одним з результатів якої стало реформування правоохоронних органів, що ведуть боротьбу з наркозлочинністю та оптимізація їх діяльності на всіх рівнях, багатосуб'єктність сфери протидії наркозлочинності та багатопрофільність її завдань.

Література:

1. Балакірева О. М., Яременко О. О. Рівень розповсюдження та структура вживання алкоголю та інших наркотичних речовин серед підлітків в Україні: соціологічний вимір. – Київ, 1998. – 86 с.
2. Баклан І.В. Основні напрямки запобігання наркозлочинам неповнолітніх (регіональні особливості) // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць Одеської національної юридичної академії. – 2006. – № 29. – С. 340-346.
3. Бандурка А.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: моногр. / А.М. Бандурка, Л.М. Давиденко. – Х.: Основа, 2003. – 368 с.
4. Бойченко О.В. Халілев Р.А. Деякі аспекти впровадження заходів щодо вирішення проблеми наркоманії в Україні // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 4. – С. 124-127.
5. Гишинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 128 с.
6. Дудар О.Ф. Кримінологічні особливості осіб, причетних до наркобізнесу // Науково-практичний журнал Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – № 6. – 2002. – С. 56–66.

7. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів серед неповнолітніх м. Києва (методичні рекомендації) / Сущенко В.Д., Хруппа М.С., Семенюк В.А. та ін. / За заг. ред. Новикова С.О. – К., 2004. – 111 с.

8. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: Науково-практичний посібник / ред. А. П. Закалюк. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 296 с.

9. Никифорчук Д.Й. Міжнародний наркобізнес та його вплив на криміногенну ситуацію в Україні // Науково-практичний журнал «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)». – № 12. – 2005. – С. 71–76.

10. Клюєв О.М. Взаємодія підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні : монографія / О.М. Клюєв. – Х. : Основа, 2005. – 380 с., с. 119

11. Сердюк О. О. Навчально-методичний комплекс із соціології наркотизму [Електронний ресурс] // Новини української психіатрії. – Харків, 2002. Режим доступу: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper072.htm>.

УДК 343.9

Біленчук П.Д.,
професор кафедри кримінального
права і процесу Київського
університету права НАН України
Ярмолюк А.А.,
керівник науково-дослідного
центру системних досліджень Інтелектуального форуму
«Єдина Європа»

ВЧИНЕННЯ СЕРІЙНИХ МАНІАКАЛЬНИХ УБИВСТВ ЖІНКАМИ – ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦИ СУЧАСНОГО СВІТУ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЇ

В статті ґрунтовно висвітлюється психологічне, кримінологічне та криміналістичне підґрунтя існування серійних маніакальних убивств, вчинених жінками; надається криміналістична класифікація серійних маніяків-убивць жіночої